

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Üniversite Öğrencilerinin Alkol ve Madde Kullanma Risklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*

Examining the Alcohol and Substance Use Risks of University Students According to Various Variables

Ayşe KIZILTAŞ¹, Tarık TUNCAY²

¹ Öğr. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi
Psikolojik Danışma ve Rehberlik
Merkezi,
aysekiziltas@anadolu.edu.tr,
aysekiziltas26@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-3430-4833

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü,
tarikuncay@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-9447-6717

Başvuru: 23.01.2021
Kabul: 06.06.2021

Atıf:
Kızıltaş, A. ve Tuncay, T. (2021).
Üniversite öğrencilerinin alkol ve
madde kullanma risklerinin çeşitli
değişkenler açısından incelenmesi.
Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(3), 867-
882. DOI: 10.33417/tsh.866844

ÖZET

Üniversite öğrencileri alkol ve madde kullanımı açısından riskli yaş grubundadır. Bu bakımdan üniversite öğrencilerini alkol ve madde kullanımına yönelten biyopsikososyal koşulların incelenmesi gereklidir. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım riskleri çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmiştir. İlişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilen çalışmaya, iki farklı kentte yer alan devlet üniversitelerinde öğrenimine devam eden ve seçkisiz örnekleme yoluyla belirlenmiş 790 lisans öğrencisi katılmıştır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formunun yanı sıra Riskli Davranışlar Ölçeğinin alkol ve madde kullanımı alt boyutları kullanılmıştır. Verilerin analizinde, parametrik testlerden Bağımsız Örneklem t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerinin, barınma biçimlerinin, anne babalarının medeni durumunun, baba tutumlarının, ailelerinde bağımlılık tedavisi alan birinin olup olmadığının, daha önce psikiyatrik yardım alıp almama durumlarının, alkol ve madde kullanım riskinde etkili olan değişkenler oldukları gözlenmiştir. Gençler ve aileleri için bağımlılığı önleme müdahalelerinde kanıta dayalı psikososyal programlar geliştirilmelidir. Ayrıca ileride yapılacak çalışmalar, üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım risklerini farklı aile özellikleri, etkileşimleri ve yakın arkadaşlarının niteliği gibi farklı örneklem ve değişkenlerle incelemelidir.

Anahtar kelimeler: Alkol ve madde kullanım riski, gençler, üniversite öğrencileri, sosyal hizmet uygulamaları

ABSTRACT

University students are in the risky age group in terms of alcohol and substance use. Therefore, biopsychosocial factors that drive them to use alcohol and drugs should be monitored with up-to-date research. This study examines alcohol and substance use risks factors of university students in terms of various socio-demographic variables. The research was carried out with a relational screening model, and 790 undergraduate students studying at state universities in two different provinces and selected by random sampling method in the study. In addition to the Personal Information Form, the alcohol and substance use sub-dimensions of the Risky Behaviors Scale were used in the study. Among the parametric tests, Independent Sample t Test and One-Way Analysis of Variance were used to analysis of the data.

* Bu çalışmada birinci yazarın doktora tezindeki verilerden yararlanılmıştır.

It was observed that the following variables effective in the risk of alcohol and substance use: Gender, accommodation type, marital status of parents, father attitudes, whether there is someone who has been treated for addiction in the family, and whether or not they have received psychiatric help before. Evidence-based Psychosocial programs should be developed when conducting addiction prevention interventions for young people and their families. In addition, future studies should examine the alcohol and substance use risks of university students with different samples and variables such as different family characteristics, interactions, and the quality of their close friends.

Keywords: *Alcohol and substance use risk, youth, university students, social work practices*

GİRİŞ

Alkol ve madde bağımlılığı gençlerin sağlığını tehdit eden önemli risk faktörlerindedir. Bağımlılık yapan maddelerin keşfi bin yıllar öncesine dayansa da alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerin bir sağlık sorunu olarak ele alınması ve madde bağımlılığının bir davranış bozukluğu olarak tıp literatürüne girmesi 1960'larda olmuştur (Uzbay, 2009). İlk alkol ve madde kullanma yaş ortalamasının ergenlik ve gençlik yıllarını kapsamaması nedeniyle gençleri konu alan bağımlılık araştırmaları da son on yıllarda ivme kazanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), maddenin kötüye kullanımı tanımlamasını, "alkol ve yasadışı uyuşturucu dâhil psikoaktif maddelerin, zararlı veya tehlikeli kullanımı" biçiminde yapmıştır (2004, s. 45). Madde bağımlılığı ise yoğun biçimde madde arama ve kullanma davranışının önemli oranda olumsuz sonuçlara rağmen sürdürüldüğü, kronik, yineleyen bir hastalık olarak tanımlanabilir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçla Mücadele Ofisi'nin (UNODC) 2019 yılı raporunda, dünya çapında 15- 64 yaş aralığında tahmini 271 milyon kişinin hayatında en az bir kez madde kullandığı belirtilmiştir. Madde bağımlılığı Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de gençliği tehdit eden önemli bir psikososyal problem olarak değerlendirilmekte ve madde kullanım yaş ortalamasının giderek düştüğü ifade edilmektedir (Yüncü vd., 2014). 2018 yılı Türkiye'de genel nüfusta tütün, alkol ve madde kullanımına yönelik tutum ve davranış araştırmasında (TUİK, 1018), yaşamında ilk kez alkol alma yaş ortalamasının 19.94 olduğu, hayatında en az bir kez madde kullananların üçte birinin de 15-24 yaşları arasında olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmada madde kullanıcılarının % 9.7'sinin üniversite öğrenimine devam eden gençlerden oluşması dikkate değerdir. Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların %64,3'ü alkole 17 yaş ve daha sonra başladığını belirtmiş olup, aynı çalışmada alkole başlamanın çoğunlukla üniversite yıllarında olduğu belirtilmiştir (Aşık vd., 2018).

ABD'de ve Avrupa ülkelerinde yapılmış araştırmalara bakıldığında alkol ve madde kullanımının üniversite öğrencileri arasında yaygın olduğu görülmektedir. ABD'de, tıp fakültesi öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada son bir yılda öğrencilerin %91,3'ünün alkol, %26,2'sinin esrar kullandığını (Ayala vd., 2017), sekiz yıllık bir boylamsal çalışmada da, her yıl en yaygın kullanılan maddenin esrar olduğu, öğrencilik yıllarında kullanım yaygınlığının %47'lere ulaştığı, mezuniyet sonrası dönemde de %29 olduğu belirlenmiştir. ABD'de üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların %31'inin alkolün kötüye kullanımı, %6'sının ise bir yıl gibi bir süredir alkol bağımlılığı teşhisi koymak için yeterli ölçütleri karşıladıkları bulunmuştur (Knight vd., 2002). Avrupa ülkelerinde de benzer araştırmalara rastlanmaktadır. Alman üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen araştırmada esrarı alkol ve sigara gibi yasal maddelerle birlikte kullananların oranı %11,2 iken, diğer yasa dışı maddelerle birlikte kullananların oranı %5,4 olarak bulunmuştur (Schilling vd., 2017). Brezilya'da üniversite öğrenimine devam eden üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen iki

çalışmanın sonuçları, alkol ve diğer maddelerin kullanımında gözle görülür artış olduğunu ortaya koymuştur (Wagner vd., 2007).

Riskli grupta yer alan ve Türkiye’de genç nüfusun yarısından fazlasını oluşturan üniversite öğrencilerinin (Yükseköğretim Kurulu İstatistikleri, 2020) alkol ve madde bağımlılık risklerini sosyo-demografik özellikleri açısından inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcıların %49,5’inin alkol, %7,7’sinin de bağımlılık yapıcı diğer maddelerden kullandığı belirlenmiştir (Güner, 2019). Üniversite öğrencilerinde alkol ve diğer maddelerin kullanımı açısından erkek olmanın (Kılıç ve Uzunçakmak, 2020; Güner, 2019; Koca ve Oğuzöncül, 2015; Wagner vd., 2007; Yıldırım vd., 2011), tek başına ya da arkadaşlarıyla yaşamını sürdürmenin (Dayı vd., 2015; İlhan vd., 2008; Schilling vd., 2017; Yalçın vd., 2009), psikiyatrik yardım almanın (Wolf, Simkowitz ve Carlson, 2009; Yalçın vd., 2009) riski arttırdığı gözlenmiştir.

Gençlerin alkol ve madde kullanımını etkileyen önemli faktörlerden birisi de ailedir. Aileler alkol ve madde kullanımına neden olma ya da önleme bakımından hem biyolojik hem psikolojik hem de sosyal faktörleri bünyesinde barındırmaktadır. Aile yapısına ilişkin çeşitli değişkenler alkol ve madde kullanım nedenlerinin ortaya konduğu araştırmalarda dikkate alınmaktadır. Anne babanın medeni durumunun (Akfert vd., 2009; Yen vd., 2007), anne baba tutumlarının (Akfert vd., 2009; Arslan ve Bal, 2019; Mekonen vd., 2017; San vd., 2020), ailede problemler alkol ve madde kullanımının (Görgün vd., 2010; Havaçeliği Atlam ve Yüncü, 2017; Koca ve Oğuzöncül, 2015; Turhan vd., 2011) üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım riskini arttırdığını ortaya koymuştur. Baba ve kardeşleri sigara ve alkol kullanan bireylerde sigara ve alkol kullanım oranlarının daha yüksek olduğu, madde kullanımı olan bireylerin diğer akrabalarında da madde kullanımı olduğu bulunmuştur (Turhan vd., 2011).

Risk oluşturan etkenlerin çeşitliliği bağımlılığı biyogenetik bir sorun olarak açıklamayı yetersiz kılmaktadır. Biyopsikososyal modele göre, madde kullanımının biyolojik/genetik, psikolojik ve sosyokültürel faktörlerden etkilendiği üzerinde durulur. Bu bakımdan biyopsikososyal model, alkol ve madde kullanım risklerini önleme ya da tedaviye ilişkin müdahalelerde tüm bu faktörlerin ele alınmasını ve sorunun bütüncül değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Skewes ve Gonzalez, 2013). Bu bakımdan gençlerde alkol ve bağımlılık riskine etki edecek bireysel ve çevresel faktörlerin ayrıntılı biçimde ele alınması gerekmektedir.

Üniversite öğrencileri içinde buldukları gelişim döneminin özelliklerinin yanı sıra eğitim için aileden ayrılma, başka bir kente ve akademik yaşama uyum gibi çeşitli güçlükler yaşayabilmektedirler. Bu süreç bazen gençlerin etkisiz bir baş etme yolu olarak madde kullanımını deneyimlemelerine ya da geçmişte deneyimledikleri için zorlanmalı durumlarda yeniden madde kullanım davranışının tekrarına yol açabilmektedir. Bu bakımdan risklerin ortaya konması oldukça önemli görünmektedir.

Alkol ve madde kullanım risklerine ilişkin yukarıda bahsi geçen araştırma bulguları değerlendirildiğinde, üniversite öğrencileri arasında alkol ve madde kullanım davranışının azımsanmayacak boyutta olduğu, birçok biyopsikososyal faktörün bu yaş grubunun alkol ve madde kullanımında etkili olduğu açıktır. Bu nedenle, bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanma risklerini çeşitli sosyo-demografik özellikleri açısından ortaya koymaktır. Bu kapsamda bu çalışmada üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım risklerinin; cinsiyetleri, barınma biçimleri, anne babalarının medenî durumları, anne baba tutumları, daha önce psikiyatrik yardım alıp almama durumları, ailede bağımlı birey olması ya da olmamasına göre farklılaşım farklılaşmadığı sorularına yanıt aranmıştır.

YÖNTEM

Model

Üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım risklerini çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesini amaçlayan bu araştırma, nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılında Hacettepe ve Eskişehir Osmangazi Üniversitelerinde lisans eğitimlerine devam eden 51.208 öğrenci arasından seçkisiz örnekleme yoluyla belirlenmiş öğrencileri oluşturmaktadır. Bahsi geçen üniversitelerin mühendislik, iktisadi ve idari bilimler, güzel sanatlar, sağlık bilimleri ve edebiyat fakültelerinde okuyan öğrenciler araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılıma gönüllü olan toplam 820 öğrenciye ulaşılmış, eksik ya da hatalı doldurulmuş olduğundan 30 katılımcının verileri çalışma grubundan çıkarılmıştır. Katılımcıların %61.7'si kadın, % 38.3'i erkektir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından geliştirilen formda öğrencilerin, cinsiyetleri, fakülteleri, öğrenci olarak barınma biçimleri, anne- baba medeni durumları, anne baba tutumları, psikiyatrik yardım alıp almadıkları, ailede alkol/madde bağımlılığı tedavisi gören yakınlarının olup olmadığına ilişkin sorular yer almıştır.

Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu (RDÖÜF)

Gençtanırım (2014) tarafından geliştirilen, üniversite öğrencilerinin anti-sosyal davranışları, sigara, alkol ve madde kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terkinin değerlendirildiği yedi alt boyuttan oluşan 5'li Likert tipi (1=hiçbir zaman, 5=her zaman) ölçeğin alkol ve madde kullanım riski alt boyutları kullanılmıştır. Alınan yüksek puanlar, o alt boyuttaki risk düzeyinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek üzere hesaplanan alt boyutların cronbach-alfa

katsayıları 0,64 ile 0,93 arasında değişirken alkol kullanımı alt boyutu için 0,92, madde kullanımı alt boyutu için 0,90 bulunmuştur. Alkol kullanımı alt boyutunun test tekrar test güvenilirliği için hesaplanan Pearson korelasyon katsayısının 0,98 ve madde kullanımı için de 0,97 olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada cronbach alfa katsayısı alkol kullanımı alt boyutu için 0,90 ve madde kullanımı alt boyutu için 0,85 bulunmuştur.

Veri Toplama Süreci

Araştırma Hacettepe ve Eskişehir Osmangazi Üniversitelerinin Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler, Güzel Sanatlar, Mühendislik ve Sağlık Bilimleri Fakültelerinin 26 ayrı bölümünde öğrenimlerine devam eden öğrenciler arasından gönüllülerle gerçekleştirilmiştir. Veriler araştırmacı tarafından sorumlu öğretim elemanlarının izniyle dersliklerde toplanmıştır. Araştırmanın amacına ilişkin bilgi verildikten sonra gönüllülere veri seti dağıtılmıştır. Veri setinin ilk sayfasında yer alan bilgilendirilmiş onam aracılığıyla katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.

Verilerin Analizi

Analizlere 790 veri ile başlanmış, tek yönlü uç değerler kutu grafiği ile incelenmiş, 30 veri kapsam dışı bırakılmış ve 760 veri ile istatistiklere devam edilmiştir. Verilerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığını belirlemek üzere yeniden çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerleri, alkol kullanım riski alt boyutu için 1,15- 0,53, madde kullanım riski alt boyutu için 1,60- 1,64 olduğu (George ve Mallery, 2010) ve parametrik analizlere uygun olduğu bulunmuştur. Verilerin analizinde, parametrik testlerden Bağımsız Örneklem *t* Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2010). Farkın kaynağını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen ikili karşılaştırmalarda, varyanslar homojen olmadığından Games-Howell testi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri SPSS Paket Programı (v.25) ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım risklerinin çeşitli demografik özelliklerine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş, bulgular aşağıda sunulmuştur. Öğrencilerin alkol ve madde kullanım risklerinin cinsiyetlerine göre farklılaşması Bağımsız Örneklem *t* Testi ile değerlendirilmiş bulgulara Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Üniversite Öğrencilerinin Alkol ve Madde Kullanım Risklerinin Cinsiyetlerine Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	p
Alkol Kullanım Riskleri	Kadın	469	13,51	6,44	-6,13	,00
	Erkek	291	16,76	8,04		
Madde Kullanım Riskleri	Kadın	469	9,93	2,11	-6,62	,00
	Erkek	291	11,16	3,38		

p<0,05; p<0,01; p<0,001

Üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski [$t(758)=-6,13$ $p<,01$] ve Madde Kullanım Riski [$t(758)=-6,62$ $p<,01$] alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların cinsiyetlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, erkeklerin hem alkol kullanımı hem de madde kullanımı ortalama puanları, kadınların ortalama puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Öğrencilerin alkol ve madde kullanım risklerinin barınma biçimleri, anne ve babalarının medeni durumları ve baba tutumlarına göre farklılaşması Tek Yönlü Varyans Analizi ile değerlendirilmiş, bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Alkol ve Madde Kullanım Risklerinin Barınma Biçimlerine Anne-Babalarının Medeni Durumlarına ve Baba Tutumlarına Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

Barınma Biçimi		N	\bar{X}	SS	SD	F	p	Fark*
Alkol Kullanım Riskleri	Devlet Yurdu	201	12,20	5,65	4	21,41	0,00	Evde tek> devlet yurdu, arkadaşla birlikte> devlet yurdu, Özel Yurt/apart> devlet yurdu, evde tek> özel Yurt/apart, arkadaşla kirada> aile yanısı, Evde tek kirada> aile yanında
	Özel Yurt/apart	130	15,29	7,55	755			
	Aile yanısı	209	13,50	6,77	759			
	Arkadaşlarla birlikte	144	17,39	7,52				
	Evde tek başına	76	19,05	7,81				
	Toplam	760	14,75	7,26				
Madde Kullanım Riskleri	Devlet Yurdu	201	9,69	1,87	4	14,34	0,00	Arkadaşla kirada> devlet yurdu, Evde tek> devlet yurdu, arkadaşla birlikte> özel Yurt/apart, arkadaşla birlikte> aile yanısı, Evde tek başına> aile yanında
	Özel Yurt/apart	130	10,21	2,19	755			
	Aile yanısı	209	10,05	2,15	759			
	Arkadaşlarla birlikte	144	11,53	3,53				
	Evde tek başına	76	11,46	4,01				
	Toplam	760	10,40	2,74				
Ebeveyn Medeni Durumu		N	\bar{X}	SS	SD	F	p	Fark*
Alkol Kullanım Riskleri	Evli ve beraber	639	14,43	7,11	4	3,77	0,01	Boşanmış>Evli ve beraber
	Evli ama ayrı	16	14,06	5,61	755			
	Boşanmış	52	18,27	8,68	759			
	Anne hayatta değil	16	14,19	6,50				
	Baba hayatta değil	37	16,03	7,59				
	Toplam	760	14,75	7,26				
Madde Kullanım Riskleri	Evli ve beraber	639	10,38	2,79	4	,21	0,94	----
	Evli ama ayrı	16	10,69	3,01	755			
	Boşanmış	52	10,27	1,86	759			
	Anne hayatta değil	16	10,56	2,13				
	Baba hayatta değil	37	10,70	2,95				
	Toplam	718	10,40	2,74				

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Alkol ve Madde Kullanım Risklerinin Barınma Biçimlerine Anne-Babalarının Medeni Durumlarına ve Baba Tutumlarına Göre Farklılaşmasının İncelenmesi (devamı)

Baba Tutumları		N	\bar{X}	SS	SD	F	p	Fark*
Alkol Kullanım Riskleri	Baskıcı Otoriter	122	15,90	8,26	6	2,81	0,01	
	Aşırı Hoşgörülü	74	13,53	6,63	711			
	Kararsız	52	16,60	7,85	717			
	Dengesiz							
	İlgisiz- Kayıtsız	64	15,86	7,86				Baskıcı/ Otorit.>Mükemmel.,
	Mükemmeliyetçi	47	12,21	5,84				Kararsız/Dengesiz>Mükemmel.
	Aşırı Koruyucu	72	14,58	7,32				
	Hoşgörülü ve Güven Verici	287	14,36	6,75				
Toplam	718	14,71	7,26					
Madde Kullanım Riskleri	Baskıcı Otoriter	122	10,84	3,37	6	1,52	0,17	
	Aşırı Hoşgörülü	74	10,36	2,63	711			
	Kararsız	52	10,96	3,47	717			
	Dengesiz							
	İlgisiz- Kayıtsız	64	10,45	2,25				
	Mükemmeliyetçi	47	9,70	1,40				----
	Aşırı Koruyucu	72	10,30	2,68				
	Hoşgörülü ve Güven Verici	287	10,26	2,66				
Toplam	718	10,41	2,77					

*Games-Howell $p<0,05$; $p<0,01$; $p<0,001$

Analiz sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski [$F(4, 755) = 21,41, p<,001$] ve Madde Kullanım Riski [$F(4, 755) = 14,34, p<,001$] alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların barınma biçimlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. İkili karşılaştırmaların yapıldığı Games-Howell testi sonuçlarına göre, evde tek başına yaşayan öğrencilerin alkol kullanım riski ortalama puanları özel yurt/apartta, ailesinin yanında ya da devlet yurdunda kalanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Benzer biçimde arkadaşlarıyla evde kalanların alkol kullanma riskinin devlet yurdunda ve ailesinin yanında kalanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Alkol kullanım riski açısından devlet yurdunda kalan öğrencilerin en düşük ortalamalara sahip oldukları gözlenmiştir. Madde kullanım riski puan ortalamaları incelendiğinde, evde arkadaşlarıyla ve evde tek kalan öğrencilerin puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu ve arkadaşlarıyla birlikte evde yaşayanların madde kullanım riski ortalamalarının ailesinin yanında, özel yurt/apartta ve devlet yurdunda kalanlara göre yüksek olduğu gözlenmiştir. Tek başına yaşayan öğrencilerin de devlet yurdunda yaşayanlara ve ailesinin yanında yaşayanlara göre madde kullanım riskinin görece yüksek olduğu görülmüştür. Devlet yurdunda kalan öğrencilerin Alkol kullanım riski ortalamalarında olduğu gibi madde kullanım riski açısından da ortalamalarının diğer barınma biçimlerine göre daha düşük olduğu dikkat çekmektedir.

Üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski alt boyutundan aldıkları ortalama puanların anne-babalarının medeni durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaştığı [$F(4, 755) = 3,77, p\leq,01$] görülmüştür. Madde Kullanım Riski alt boyutundan aldıkları puanların ise anne-babalarının medeni durumlarına göre farklılaşmadığı [$F(4, 755) = ,21, p>,05$] bulunmuştur.

Alkol kullanımı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farkın kaynağını belirlemek üzere yapılan Games-Howell testinin sonuçlarına göre, anne-babası boşanmış olan üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski alt boyutundan aldıkları ortalama puanların, anne-babası evli ve beraber olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım risklerinin anne ve baba tutumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Anne tutumlarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski alt boyutundan aldıkları ortalama puanların anne tutumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı oranda farklılaşmadığı [$F(6, 739) = ,955$ $p > ,05$] görülmüştür. Benzer biçimde Madde Kullanım Riski alt boyutundan aldıkları puanların anne tutumlarına göre farklılaşmadığı [$F(6, 739) = ,196$ $p > ,05$] bulunmuş, tabloda yer verilmemiştir.

Üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanların [$F(6, 711) = 2,81$, $p \leq ,01$] baba tutumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Games-Howell testi sonuçlarına göre, babası baskıcı/otoriter tutuma sahip öğrencilerin alkol kullanım riski puan ortalamaları babası mükemmeliyetçi olanlardan ve babası kararsız/dengesiz tutuma sahip öğrencilerin alkol kullanım riski puan ortalamaları babası mükemmeliyetçi tutuma sahip olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Madde Kullanım Riskinin ise [$F(6, 711) = 1,52$ $p > ,05$] baba tutumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı oranda farklılaşmadığı bulunmuştur.

Öğrencilerin alkol ve madde kullanım risklerinin psikiyatrik yardım alıp almamalarına ve ailelerinde alkol ve madde bağımlılığı tedavisi alan birinin olup olmamasına göre farklılaşması Bağımsız örneklem t Testi ile değerlendirilmiş, bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Alkol ve Madde Kullanım Risklerinin Psikiyatrik Yardım Alıp Almamalarına ve Ailede Bağımlılık Tedavisi Alan Birinin Olup Olmamasına Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

Psikiyatrik Yardım Alıp Almama		N	\bar{X}	SS	t	p
Alkol Kullanım Riskleri	Aldı	150	17,34	7,76	4,94	0,00
	Almadı	610	14,12	7,00		
Madde Kullanım Riskleri	Aldı	150	10,91	3,29	2,53	0,012
	Almadı	610	10,28	2,57		
Bağımlılık Tedavisi Alan Aile Üyesi		N	\bar{X}	SS	t	p
Alkol Kullanım Riskleri	Var	35	19,06	9,23	3,62	0,00
	Yok	725	14,55	7,10		
Madde Kullanım Riskleri	Var	35	11,83	4,31	3,18	0,00
	Yok	725	10,33	2,62		

$p < ,05$; $p < ,01$; $p < ,001$

Üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski [$t(758)=4,94$, $p<,001$] ve Madde Kullanım Riski [$t(758)=2,53$, $p<,05$] alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanların daha önce psikiyatrik bir yardım alıp almamalarına göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, daha önce psikiyatrik bir yardım alanların hem alkol kullanımı hem de madde kullanımı alt ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, daha önce psikiyatrik bir yardım almayanların bu alt boyutlardan aldıkları ortalama puanlardan anlamlı olarak daha yüksektir.

Üniversite öğrencilerinin Alkol Kullanım Riski [$t(758)=3,62$, $p<,001$] ve Madde Kullanım Riski [$t(758)=3,18$, $p<,001$] alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların ailelerinde alkol-madde tedavisi alan birinin olup olmamasına göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, ailelerinde alkol-madde tedavisi alan birisi olanların hem alkol kullanımı hem de madde kullanımı ortalama puanları, ailelerinde alkol-madde tedavisi alan birisi olmayanların aldıkları ortalama puanlardan anlamlı düzeyde daha yüksektir.

TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinde alkol ve madde kullanım riskini etkileyen faktörleri çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından ortaya koymaktır. Bu kapsamda incelenen değişkenlerden biri cinsiyet olmuştur. Araştırmada erkeklerin alkol ve madde kullanım riskinin kadınlara göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu bulguyla benzerlik gösteren çeşitli araştırma bulgularına (Altıntoprak vd., 2008; Güner, 2019; Koca ve Oğuzöncül, 2015; Yıldırım vd., 2011) rastlanmıştır. Bu bulgu erkeklerde kullanım oranlarının yüksek olmasında biyolojik faktörlerin yanı sıra toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıların da etkisi olabileceğini akla getirmektedir. Öte yandan zamanla kadınlar arasında da alkol tüketiminin arttığına ilişkin araştırma sonuçları bulunmaktadır (İlhan, 2013; Akvardar vd., 2003; Pickard vd., 2000). Son yıllarda hem erkekler hem de kadınların içme nedenlerinin giderek birbirine benzediği, erkekler ve kadınların daha çok sosyal nedenlerle içtiklerini belirttikleri tartışılmaktadır (Altıntoprak vd., 2008).

En yüksek alkol kullanım riskinin evde tek başına yaşayan öğrencilerde olduğu gözlenirken, arkadaşlarıyla birlikte evde kalan ve özel yurt/apartta kalan öğrencilerin de alkol kullanım risklerinin ailesinin yanında kalanlar ve devlet yurdunda kalanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin barınma biçimleri madde kullanım riski açısından incelendiğinde, sonuçların benzer olduğu gözlenmiştir. Bu bulgu arkadaşlarıyla evde kalan öğrencilerin ailesiyle birlikte yaşayanlar ve yurttaki eğitimlerine devam edenlere göre yaşamlarında en az bir kez madde kullanma risklerinin daha yüksek oranda olduğu (Schilling vd., 2017; Yalçın vd., 2009), ailesiyle birlikte ya da yurttaki kalmanın madde kullanımı açısından koruyucu bir etken olduğu (Havaçeliği Atlam ve Yüncü, 2017) bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Bu bulgu bu maddelerin arkadaş etkisiyle alındığını düşündürmektedir. Evde tek yaşayan öğrencilerin ortalamalarının da görece yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu bulgu da yalnız yaşayan üniversite öğrencilerinin madde kullanım oranlarının

anamlı biçimde yüksek olduğu (Dayi vd., 2015; Görgün vd., 2010) yönündeki bulgularla benzerlik göstermektedir. Bulgular, aile yanında yaşamanın ve devlet yurdunda kalmanın dışsal denetimi sağlama gibi bir işlevi olduğunu akla getirirken, devlet yurdunda kalan öğrencilerde riskin düşük olmasının gelir düzeyleriyle de ilişkili olabileceğini düşündürmüştür.

Ebeveynleri boşanmış üniversite öğrencilerinin alkol kullanma riskleri anne ve babası evli ve birlikte yaşayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu alan yazınındaki diğer bazı araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Akfert vd., 2009; Yen vd., 2007). Bazı araştırmalarda bu araştırmanın öğrencilerin madde kullanımı risk puanlarının anne babanın medeni durumuna göre farklılaşmadığı bulgusunun aksine, ayrı yaşayan ya da boşanmış anne babaya sahip öğrencilerin madde kullanım oranları da yüksek bulunmuştur (Yalçın vd., 2009; Yen vd., 2007).

Araştırmada anne tutumlarının üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım riskini artırma ya da azaltma yönünde herhangi bir etkisinin olmadığı buna karşın babalarının mükemmeliyetçi tutuma sahip olmalarının alkol kullanım riskini azalttığı, baskıcı-otoriter ya da kararsız dengesiz tutuma sahip olmalarının ise alkol kullanım riskini arttırdığı bulunmuştur. Benzer biçimde bir araştırmada yaşam boyu alkol deneyen üniversite öğrencilerinin anne babalarının daha fazla baskıcı otoriter tutum sergiledikleri (Akfert vd., 2009), sevgisiz ebeveyn tutumuna sahip üniversite öğrencilerinde de alkol kullanım riskinin yüksek olduğu (Arslan ve Bal, 2019) bulunmuştur. Gerçekleştirilen bazı araştırmalarda ise üniversite öğrencileri arasında problemlerle alkol kullanımı ile anne baba tutumları arasında bir ilişki bulunmamıştır (Mekonen vd., 2017; San vd., 2020). Araştırmada baba tutumlarının gençlerin madde kullanım riskleri üzerinde bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Gerçekleştirilen diğer araştırmalarda bu çalışmadan farklı olarak anne baba tutumlarının birlikte ele alındığı dikkati çekmiştir. Mevcut araştırmanın bulgusu, öğrencilerin özellikle üniversitenin ilk yıllarında içinde buldukları gelişim döneminin bir özelliği olarak otoriteye muhalif tutumlar sergileme eğiliminde olabileceklerini düşündürmüştür. Babaların mükemmeliyetçi tutum sergilemelerinin alkol kullanım riskini azalttığı bulgusu, mükemmeliyetçi tutuma sahip babaların çocuklarından yüksek akademik başarı beklentisi gibi nedenlerin gençlerde alkol kullanım riskini azaltmada etkili olabileceğini akla getirmektedir.

Araştırmada psikiyatrik yardım alan öğrencilerin alkol ve madde kullanma risklerinin yardım almayanlara göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer biçimde, üniversite öğrencilerinin madde kullanım risklerinin incelendiği çalışmada (Yalçın vd., 2009), psikiyatrik tedavi ve intihar girişimi geçirmiş bulunan öğrencilerin yaşamlarında en az bir kez madde kullanma riskinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin olumsuz kendilik algısı, geleceğe yönelik olumsuz düşünceler ve öfke kontrol güçlüğü'nün alkol ve madde kullanımını arttırdığı yönünde araştırma bulgusu da (Dayi vd., 2015) bu araştırmanın bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı alan gençlerin üniversite yıllarında aldıkları teşhis nedeniyle

yaşadıkları belirtileri görece azalsa da yaşadıkları bu belirtiler ve akademik yaşamın getirdiği ek sorunlarla baş etme biçimi olarak bu gençlerin alkol ve madde kullanımına başvurabildikleri dile getirilmiştir (Wolf, Simkowitz ve Carlson, 2009).

Araştırmanın dikkat çeken sonuçlarından biri de alkol-madde tedavisi alan yakınları bulunan öğrencilerin hem alkol hem de madde kullanım risklerinin daha yüksek bulunmasıdır. Babasında ve kardeşinde sigara ve alkol kullanımı geçmişi bulunan öğrencilerde sigara ve alkol kullanımının gözlemlendiği, ailede madde kullanan yakınları olmasının madde kullanımında belirleyici bir etken olduğu ve yakın akrabalarında uyuşturucu madde kullanımı gözlenenlerde, uyuşturucu madde kullanımının daha yüksek olduğu (Dayi vd., 2015; Görgün vd., 2010; Öztürk vd., 2016; Turhan vd., 2011; Yen vd., 2007) yönündeki bulgular, bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Bulgular aynı zamanda, bazı araştırmaların ebeveyn madde kullanımının ergenlerin madde kullanımına ilk başlama yaşlarıyla ilişkili olduğu yönündeki bulgularla da (Hawkins vd., 1992; İlhan vd., 2002; Pumariega vd., 2014) paralellik göstermektedir. Alkole ilk başlama yaş ortalaması 14 olan bağımlılar, 17'li yaşlarında başlayanların aksine başlama nedenlerini 'ailede kullanım', olarak belirtmişlerdir (İlhan vd., 2002). Tüm bu bulgular ailenin alkol ve madde kullanım riskine etkilerinin sadece genetik faktörlerle sınırlı olmayıp sosyal öğrenmenin de etkili olabileceğini göstermektedir. Öte yandan bir derleme çalışmasında ailede alkol geçmişinin üniversite öğrencilerinde içme davranışını etkilediğine ilişkin çalışmalar olduğu gibi tam aksi yönde çalışmaların da fazla olduğuna vurgu yapılmıştır (Baer, 2002).

SONUÇ

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanım riskleri çeşitli sosyo-demografik özellikleri açısından ele alınmıştır. Katılımcıların genel olarak alkol ve madde kullanım risklerinin düşük düzeyde olduğu ve madde kullanım risklerinin alkol kullanım risklerine göre daha düşük düzeyde olduğu bulunmuştur.

Hem alkol hem de madde kullanım riskinin erkek öğrencilerde yüksek bulunması, erkek öğrencileri kapsayan ve kültüre özgü yaygın sosyal öğrenmeleri dikkate alan önleyici mesleki müdahalelerin gerekli olduğunu düşündürmektedir.

Bu araştırmada, annelerin herhangi bir tutumunun alkol ve madde kullanma riskini artırma yönünde olmasa da azaltma yönünde de bir etkisinin olmayışı düşündürücüdür. Daha önce gerçekleştirilen çalışmalarda anne-babaların birlikte ele alınmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda, anne tutumlarına ilişkin daha derinlemesine araştırmalar yapılması yerinde olabilir.

Üniversitelerde gençlere yönelik önleyici ruh sağlığı hizmetleri psikolojik danışma ve rehberlik merkezleri/birimleri ile sağlık kültür ve spor daire başkanlıklarına bağlı sosyal servisler gibi kuruluşlar aracılığıyla yürütülmektedir. Psikolojik danışma ve rehberlik merkezi/birimi bulunan üniversitelerin sayısı oldukça sınırlı olup, bu yapılarda farklı disiplinlerden profesyonel meslek elemanlarının

bulunmadığı gözlemlenebilmektedir. Üniversitelerdeki bu yapılanmanın standardize edilmesi, yaygınlaştırılması ve bu kuruluşlarda psikiyatristlerin yanı sıra sosyal hizmet uzmanı, psikolog, psikolojik danışman gibi ruh sağlığı çalışanlarının yeterli ve eşit sayıda istihdam edilmeleri önerilmektedir.

Kuşkusuz üniversitelerin hem buldukları kente hem de genel olarak topluma karşı sorumlulukları vardır. Alkol ya da madde bağımlılığı tedavisi alan bir aile üyesinin varlığının, gençlerde bu riski artırdığından yola çıkarak farklı kuruluşlardaki diğer meslek elemanlarıyla iş birliği yapmak ve ailelere yönelik projeler geliştirmek ruh sağlığı çalışanlarının sorumlulukları gibi görünmektedir. Bu bakımdan bağımlılık tedavi süreci hem nedenleri hem de sonuçları açısından biyopsikososyal model bağlamında değerlendirilmelidir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma iki devlet üniversitesinin 5 fakültesinde okuyan lisans öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Daha büyük örneklerle benzer araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir. Gelecek araştırmalarda anne-babanın boşanmasının yaşandığı gelişim evresinin alkol ve madde kullanım riski ile ilişkisini ele alan çalışmalar gerçekleştirilebilir. İlk kez üniversitede alkol ve madde deneyimleyenlerin oranları ve bunların nedenleri incelenebilir. Alkol ve madde kullananlarda sistemik aile etkileşimleri ve yakın çevre ilişki dinamikleri çok değişkenli olarak incelenebilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma kapsamında Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonundan onay alınmıştır (30 Ekim 2017 tarih ve 35853172/433-3571 sayılı). Ayrıca araştırmaya katılımda gönüllülük esası dikkate alınarak öğrencilerden onam alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akfert, S. K., Çakıcı, E., ve Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(40), 40-47.
- Akvardar, Y., Demiral, Y., Ergör, G., Ergör, A., Bilici, M., ve Özer, Ö. A. (2003). Substance use in a sample of Turkish medical students. *Drug and Alcohol Dependence*, 72(2), 117-121. [https://doi.org/10.1016/S0376-8716\(03\)00192-3](https://doi.org/10.1016/S0376-8716(03)00192-3)
- Altıntoprak, E., Annette Akgür, S., Yüncü, Z., Sertöz, Ö. Ö., ve Çoşkunol, H. (2008). Kadınlarda Alkol Kullanımı ve Buna Bağlı Sorunlar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(2).

- Arslan, S. ve Bal, F. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Alkol Kullanım Sıklığı, Çevresel-Ailevi Risk Faktörleri ve Cinsiyet Farklılıkları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67), 543-556.
- Aşık, E., Albayrak, S., Kamanlı, M. G., Gadiş, S., Elibol, S., Çetin, A., & Özçelik, T. (2018). Bir Sağlık Bilimleri Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin Madde Kullanım Özellikleri ve Tutumları. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 27(6), 415-420.
- Ayala, E. E., Roseman, D., Winseman, J. S., & Mason, H. R. (2017). Prevalence, perceptions, and consequences of substance use in medical students. *Medical Education Online*, 22(1), DOI: 10.1080/10872981.2017.1392824
- Baer, J. S. (2002). Student factors: understanding individual variation in college drinking. *Journal of Studies on Alcohol, Supplement*, (14), 40-53. <https://doi.org/10.15288/jsas.2002.s14.40>
- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (2019). World Drug Report, Global Overview of Drug Demand and Supply. https://wdr.unodc.org/wdr2019/prelaunch/WDR19_Booklet_2_DRUG_DEMAND.pdf Erişim Tarihi: 02.05. 2020
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. (12. Bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Dayi, A., Gulec, G., & Mutlu, F. (2015). Prevalence of tobacco, alcohol and substance use among Eskisehir Osmangazi University students. *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 28, 309-318. 10.5350/DAJPN2015280402
- Gençtanırım, D. (2014). Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları University Form of Risk Behaviours Scale: Validity and Reability Studies. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 5(1), 24-34.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
- Görgün, S., Tiryaki, A., ve Topbaş, M. (2010). Üniversite öğrencilerinde madde kullanma ve anne babaya bağlanma biçimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(4), 305.
- Güner, B. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Uyuşturucu Madde Kullanım Alışkanlıkları ve Yaygınlığı: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 81-95.
- Havaçeliği Atlam, D., ve Yüncü, Z. (2017). Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol, Madde Kullanım Bozukluğu ve Ailesel Madde Kullanımı Arasındaki İlişki (Tur). *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 161-170. doi:10.5505/kpd.2017.88598
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., ve Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychological bulletin*, 112(1), 64. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.112.1.64>
- İlhan, T. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Amaçları ve Madde Kullanımı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013(13).

- İlhan, İ. Ö., Yıldırım, F., Demirbaş, H., ve Doğan, Y. B. (2008). Alcohol use prevalence and sociodemographic correlates of alcohol use in a university student sample in Turkey. *Sosyal Psikiyatri ve Psikiyatrik Epidemiyoloji Dergisi*, 43(7), 575-583. doi: 10.1007/s00127-008-0335-z
- İlhan, Ö. İ., Doğan, Y. B., Demirbaş, H., & Boztaş, M. H. (2002). Alkol Bağımlılarında Alkole Başlamada Belirleyici Risk Etmenlerinin Gelişim Dönemlerine Göre İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 3(2), 84-90.
- Kılıç, M., ve Uzunçakmak, T. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanım Eğilim Düzeyi ve Risk Faktörleri. *Bozok Tıp Dergisi*, 10(3), 1-5.
- Knight, J. R., Wechsler, H., Kuo, M., Seibring, M., Weitzman, E. R., ve Schuckit, M. A. (2002). Alcohol abuse and dependence among US college students. *Journal of Studies on Alcohol*, 63(3), 263-270. <https://doi.org/10.15288/jsa.2002.63.263>
- Koca, B., ve Oğuzöncül, A. F. (2011). İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara, Alkol, Madde Kullanımı, Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi. *Kocaeli Tıp Dergisi*, 4(2), 4-13.
- Mekonen, T., Fekadu, W., Chane, T., & Bitew, S. (2017). Problematic alcohol use among university students. *Frontiers in psychiatry*, 8, 86.
- Öztürk, Y. E., Kıriloğlu, M., & Kıracı, R. (2016). Alkol ve madde bağımlılığında risk faktörleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 18(2), 97-118.
- Pickard, M., Bates, L., Dorian, M., Greig, H., ve Saint, D. (2000). Alcohol and drug use in second-year medical students at the University of Leeds. *Medical education*, 34(2), 148-150. doi:10.1046/j.1365-2923.2000.00491.x
- Pumariega, A. J., Burakgazi, H., Unlu, A., Prajapati, P., ve Dalkılıç, A. (2014). Substance abuse: risk factors for Turkish youth. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 24(1), 5-14. doi:10.5455/bcp.20140317061538
- San, A., Erensoy, H., Aytaç, H. M., & Berkol, T. D. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Düzeylerinin, Madde Kullanımları ve Aile Tutumları Arasındaki İlişki. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 1-12.
- Schilling, L., Zeeb, H., Pischke, C., Helmer, S., Schmidt-Pokrzywniak, A., Reintjes, R., ... & Schneider, S. (2017). Licit and illicit substance use patterns among university students in Germany using cluster analysis. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 12(1), 1-11.
- Skewes, M. C., & Gonzalez, V. M. (2013). The biopsychosocial model of addiction. *Principles of addiction*, 1, 61-70.
- Turhan, E., İnandı, T., Özer, C., ve Akoğlu, S. (2011). Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı, şiddet ve bazı psikolojik özellikler. *Turkish Journal of Public Health*, 9(1), 33-44. DOI:

10.5421/tjph.v9i1.17

- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını izleme Merkezi (2018). Türkiye Uyuşturucu Raporu. EMCDDA 2018 Ulusal Raporu (2017 verileri). [www.narkotik.pol.tr/Duyurular/Documents/2018 TURKIYE UYUSTURUCU RAPORU.pdf](http://www.narkotik.pol.tr/Duyurular/Documents/2018_TURKIYE_UYUSTURUCU_RAPORU.pdf) Erişim Tarihi: 08.04. 2019
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *MİSED Türk Eczacıları Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, Aralık (21- 22): 5-15.
- Wagner, G. A., Stempliuk, V. D. A., Zilberman, M. L., Barroso, L. P., ve Andrade, A. G. D. (2007). Alcohol and drug use among university students: gender differences. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 29(2), 123-129. doi:10.1590/s1516-44462006005000033
- Wolf, L. E., Simkowitz, P., ve Carlson, H. (2009). College students with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Current Psychiatry Reports*, 11(5), 415-421. doi:10.1007/s11920-009-0062-5
- World Health Organization (2004). Prevention of Mental Disorders Effective Interventions and Policy Options (Summary Reports). Geneva: World Health Organization.
- Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. C., Chen, S. H., ve Ko, C. H. (2007). Family factors of internet addiction and substance use experience in Taiwanese adolescents. *CyberPsychology ve Behavior*, 10(3), 323-329. doi:10.1089/cpb.2006.9948
- Yalçın, M., Eşsizöğlü, A., Akkoç, H., Yaşan, A., ve Gürgen, F. (2009). Dicle Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanımını belirleyen risk faktörleri. *Klinik Psikiyatri*, 12, 125-133.
- Yıldırım, B., Engin, E., ve Yıldırım, S. (2011). Alkol ve Madde Bağımlılarında Yalnızlık ve Etki Eden Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 25-30.
- Yüksek Öğretim Kurulu (2020). Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi Öğrenci İstatistikleri. <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim Tarihi: 08.10. 2020
- Yüncü, Z., Saatçioğlu, H., Aydın, C., Özbaran, N. B., Altıntoprak, E., ve Köse, S. (2014). Bir Şehir Efsanesi: Madde Kullanmaya Başlama Yaşı Düşüyor mu? *Literatür Sempozyum*, 1 (4), 43-50.